

**„Mindig is
egy kicsit japánnak
éreztem
magamat”**

MAGYAR TERVEZŐ SIKERE JAPÁNBAN

A Budapesti Iparművészeti Egyetem egykori hallgatója,

lakberendező, de a hazai designszcéna úgy is ismeri Tóth-Vásárhelyi Rékát, mint a japán ún. kokeshi baba készítés itthoni képviselőjét.

Május elején érkezett a hír,

hogy az egyik kokeshi babáját komoly japán díjjal jutalmazták.

Az alkotóval Molnár Szilvia beszélgetett.

KATAGAMI

カガミ
カケシ

KOKESHI

A Japán Alapítvány hírei között olvastam, hogy Japánban egy fontos díjat kaptál az egyik babáért. Mennyire jelentős elismerés ez Japánban?

Japánban a kokeshi baba készítés ősi mesteriségnek számít, a kései Edo korszakban (1603-1868) kezdték el készíteni ezeket az esztergált fababákat. A legelső készítők földművesek voltak, akik télen, munka híján, kereset-kiegészítésként, a módosabb emberek által látogatott fürdővárosok közelében, a szintén fából készült rizstálak mellett, szuvenirnek készítették ezeket a babákat. Alapvetően kétféle irányzat létezik a kokeshi babák készítésében: a tradicionális, ún. *dento*, ahol kevés a változtatás lehetősége, kötött a motívumrendszer, illetve a modernebb, még a formák tekintetében is megengedőbb *sosaku* irányzat. Az ősi mesterségeket támogatja a japán kormány, a mesterségeknek ünnepeik, versenyek vannak. A kokeshi baba készítők 57 éve minden évben megrendezik ezt a kiállítással egybekötött, nagyon komoly versenyt, amire én is beneveztem.

A 20. században jelenik meg a sosaku?

Már a 19. század végén megfigyelhető a változás. Egyébként ma Japánban 10 olyan család van, akik jegyzettek, akik az ősök által kialakított mintákat viszik tovább generációról generációra. És vannak olyanok, mint én is, akik egyéni módon kapcsolódnak a kokeshi készítéshez. A versenyen öt kategória van: a tradicionális *dentoké*, ahová a bejegyzett alkotók nevezhetnek, a kifejezetten eladásra szánt, sorozatgyártott babák kategóriája, ezt követi a művészi *sosaku* babáké (ez a kivitelezésben, festésben szabadabb kokeshik versenye), majd az esztergált, kezeletlen

▲
Kagujahime (a díjnyertes kokeshi), bükkfa, esztergált, festett, lakkozott, mg: 15 cm, 2015

Fotó: Verbóci Patrícia

fajátékok, illetve a festett faeszközök és esztergált fajátékok kategóriái következnek. Kategóriánként 10 tárggyal lehet nevezni, én ltem a lehetőséggel: a művészi babák, valamint a sorozatgyártásra javasolt, valamint az utolsó kategóriában, vagyis összesen 30 munkával – köztük gyerekjátékokkal, ékszerrel – voltam jelen. A díjak között egyéni, állami, megyei díjak is vannak, én a Miyagi prefektúra kormányzójának, Masahiro Wako úrnak a díját kaptam meg a *Kagujahime* nevű babámért. Ez a baba bekerült az ottani illusztris babagyűjteménybe, a többi kiállították és azokat meg is lehetett vásárolni. Érdekes az eladási rendszerük, mert nem vehetsz meg bármennyit még a kiállított babák közül sem: sorszámot kell húznod a kiállításon és csupán kettőt vásárolhatsz meg, így kerülnek el a felvásárlást.

Megütötte a fületem, hogy azt mondtad, vannak sorozatgyártott kokeshik is. Ez a készítés folyamatának teljes gépesítését jelenti?

Igen, van olyan japán családi üzem, ahol gépi esztergán készítik a fa alapformát, lézerral gravírozzák és szórópisztollyal festik. Naponta akár 1000 darabot is elkészítenek így. Én amióta kokeshi babákkal foglalkozom (eddig összesen úgy 1600-1700 darabot készítettem el), még ha kérték is, akkor sem készítettem két teljesen egyformát. Valami kis változtatást mindig teszek bele.

Te is esztergálsz a babaformát?

Ez Japánban is úgy történik, hogy van az, aki megálmodja a formát, és van, aki esztergálja azt. A hagyományos vonalat képviselők között van olyan, aki esztergál is, vagy például családon belül a férj esztergál, a feleség pedig fest. Az is előfordul, hogy a kész forma egy-egy motívumát még az esztergagápen, „pörgéskor” festik meg. Én kimakettezem, majd esztergáltatom a babáimat, de ott vagyok, amikor készülnek, hogy jelezzem a készítőnek az apróbb változtatásokat. Az alapforma elkészítése nem könnyű, de nem a technika miatt, hanem mert nehéz rugalmas, nem túl repedős faanyagot találni. Japánban ez a klíma miatt sokkal egyszerűbb. Ez a méretet is befolyásolja: hiába találok egy nagyobb, ép tömböt, sajnos nagyobb a repedés, a törés lehetősége is.

Hagyományos lakkot használnak a babákhoz Japánban?

Nem, minden esetben speciális növényi viaszt visznek fel a részben festett felületre, ez matt fényt ad. Az én babáimat például a fényük is megkülönbözteti a japánban készített babákétól, mert én fényezem a felületüket.

Csörgők, bükkfa, tészta, ▸
esztergált, festett,
lakkozott, mg: 8 cm, 2015

Akita Szamuráj, bükkfa,
esztergált, festett, lakkozott,
mg: 13 cm, 2015
▽

Azon túl, hogy szemrevalóak a kokeshi babák, van valamilyen szakrális, mágikus tartalmuk?

Több teória is van, de alapvetően rágókának használták gyerekfogzás-kor ezért is volt fontos, hogy miből és mivel készítették. Olvastam, de csak egy helyütt, hogy fallikus szimbólum is lehet. De azt is olvastam, hogy abban a házban, ahol kokeshi baba található, ott szerencse van, a gazdálkodó családoknál jó lesz a termés.

A kokeshi, ha jól értem, egy gyűjtőfogalom.

Vannak egyéni nevek, elnevezések?

A kokeshi egyszerűen esztergált fababát jelent. Nevet nem szoktak adni nekik, a babák „alján”, a talplemezen általában a készítő neve, személyi pecsét található. Én minden babámnak adok nevet, a díjazott Kagujahime egy régi japán mesére, Kaguja hercegnő történetére utal. Ez a mese nagyon hasonló a mi Babszem Jankónkéhoz, ezért is készítettem el egy kokeshi baba jellegű Jankót, hogy legyen a japán történetnek egy ellenpólusa. Egy bambuszgyűjtő (bambuszvágó) öregember, akinek nem volt gyermeke, egy kivágott bambusz szárában talált rá az apró Kaguja, akiből évek alatt gyönyörű hercegnő lett, számtalan kérője akadt, de ő végül nemet mondott mindegyiknek és a Hold hitvese lett. Szomorú, ugyanakkor szép és felemelő történet ez. A Kagujahimét úgy készítettem el, hogy a hercegnő babában, a matrjoska babához hasonlóan benne van a bambuszszár-darab és a kisbabafigura is.

Látok a babáid között magyaros jellegűeket is, így a Babszem Jankót, de pulit, juhászt is.

Ezek egyszeri ötletek voltak, mivel a múlt évben Kiotóban részt vettem egy kokeshi kiállításon és egyszerűen szerettem volna megmutatni, hogy honnan jöttem.

A legtöbb kokeshi, amit láttam, lányfigura.

Tradicionalisan lányfigurák készültek?

Igen, a hagyományos és a hagyományost követő újak között is csak lányfigurákat találunk, a modern idők hozták be a fiú és egyéb figurákat.

Talán a születéssel, az anyasággal van ez kapcsolatban?

Jó kérdés, ezt nem tudom biztosan, de nyilvánvaló, hogy a tradicionális hengeres test-kerekded fej alapformájú babák a japán kimono-ba

Hercegnők, amarántfa
és wenge, esztergált,
festett, mg: 18 cm,
2015

◀ Gésák, bükkfa,
jávorfafa, esztergált,
festett, lakozott,
mg: 13 cm, 2013

△ Hét szerencseisten:
Shichifukujin

◄ *Babszem Jankó, bükkfa és gyertyán, esztergált, festett, lakkozott, mg: 13-7,5 cm 2015*

öltözött női szépségideált testesítik meg az egyszerűségükkel, a zártságukkal, a kifinomultságukkal. Persze első pillantásra, az európai ízlés számára nem biztos, hogy esztétikusak.

Hogyan kerültél kapcsolatba a japán kultúrával?

10 éves lehettem, amikor a szomszédunkba költözött egy japán család, rajtuk keresztül ismertem meg a japán kultúrát. Hamar eldöntöttem, hogy érettségi után kimegyek Japánba, de ez a tervezetthez képest csak 9-10 évvel később sikerült, mivel akkor még nem volt állami ösztöndíj, ami nélkül nagyon drága lett volna ez a kaland. Végül a Monbusho ösztöndíjjal sikerült kijutnom két évre a Kobe egyetemre, ahol a japán művészeti nevelést vizsgáltam, kutattam, illetve számos művészeti technikát is elsajátítottam. Mindeközben ismertem meg a kokeshi babák műfaját. Először már itthon, tulajdonképpen a kislányomnak írtam és illusztráltam egy magyar-japán nyelvű gyerekkönyvet, ahol egy kokeshi baba történetén keresztül mutatom be a japán kultúrát (Tóth-Vásárhelyi Réka - Sato Wakako (ford.): *A csodálatos fababa meséje. Szakura, a kokeshi baba. Budapest, Napkút, 2009. – szerk.*). Nagy sikere volt a könyvnek, több olvasó kérdezte, hogy hol lehet ilyen babát kapni? Nem lehetett sehol. Bízattak, hogy akkor készítek kokeshi babákat. Így kezdődött és most, ez a díj fontos állomása ennek a történetnek.

◄ *Juhász a pulival, bükkfa és gyertyán, esztergált, festett, lakkozott, mg: 22 cm és 5 cm, 2014*

Japán alkotókon kívül találkoztál más külföldivel a versenyen?

Tulajdonképpen az átadón fogtam föl, hogy mekkora jelentősége van ennek a díjnak, ugyanis 57 év óta rajtam kívül csupán egy amerikai vett részt rajta, de díjat külföldi, ráadásul fiatal nő – hiszen ez alapvetően idős, japán férfiak versenye – még senki nem kapott. Érdekes és vicces is volt, hogy kicsit afféle kuriózumként tekintettek rám: a versenyt követően egy országos japán napilap, az Asahi Shinbun is interjút készített velem, és másnap, akik olvasták, sokan megszólítottak az utcán, hogy gratuláljanak. Nagyon jó érzés volt. Tudod, mindig is egy kicsit japánnak éreztem magamat, de el kell mondanom, hogy sajnos itthon néhányan már megszólaltak, hogy miért a japánnal foglalkozom, miért nem a magyar népművészettel? De szerintem mindenkinek a saját útját kell járnia. Amikor kokeshiket készítek, a lelkem japán része bújik elő és boldog vagyok, hogy Magyarországon is megmutathatom azt a fantasztikus Japánt, ami bennem él. Így jutottam el a japán népművészettől a kortárs babaművészetig, a kokeshitől Kakóig.

(Szeptember 25. – október 11. között a Sushi Sei Étteremben Tóth-Vásárhelyi Réka kokeshi babáit bemutató kiállítás látható. Részletes információk: www.tvreka.hu, www.sushisei.hu)